МІНСК НА СТАРЫХ ПАШТОЎКАХ

(КАНЕЦ XIX – ПАЧАТАК XX ст.)

МІНСК НА СТАРЫХ ПАШТОЎКАХ

(КАНЕЦ XIX — ПАЧАТАК XX ст.)

МИНСК НА СТАРЫХ ОТКРЫТКАХ

(КОНЕЦ XIX — НАЧАЛО XX в.)

МІНСК «БЕЛАРУСЬ» 1984

Аўтар-складальнік
В. М. ЦЕЛЕШ

Рэцэнзенты
А. П. ІГНАЦЕНКА,
доктар гістарычных навук, прафесар;
А. І. МАЛЬДЗІС,
кандыдат філалагічных навук, член Саюза
пісьменнікаў БССР

М $\frac{0505040000-259}{М\ 301(05)-84}$ 182—84

© Выдавецтва «Беларусь», 1984

З кожным годам расце і прыгажэе сталіца Савецкай Беларусі горад-герой Мінск. Паяўляюцца новыя вуліцы і праспекты, растуць гмахі. За больш чым дзевяцісотгадовую гісторыю няўмольны час, войны і пажары неаднаразова мянялі аблічча горада. У гады Вялікай Айчыннай вайны Мінск быў амаль поўнасцю разбураны фашысцкімі захопнікамі. Іншы выгляд ён прыняў у выніку пасляваеннага аднаўлення. Непазнавальна змяніліся былыя ўскраіны...

Каб больш яскрава ўявіць, як вырас, змяніўся Мінск, трэба азірнуцца назад. Але як жа сучаснаму пакаленню мінчан заглянуць у мінулае свайго горада? Пра многае могуць расказаць даследаванні археолагаў, экспанаты музеяў, мемуарныя запісы і ўспаміны старажылаў, старыя гравюры і малюнкі мастакоў. Некаторае ўяўленне пра архітэктуру мінулага даюць будынкі, што захаваліся з тых часоў на плошчы Свабоды, на вуліцах Бакуніна, Герцэна, Астроўскага, Рэвалюцыйнай, Інтэрнацыянальнай і іншых. Але ўсё гэта яшчэ не дае нам поўнай карціны ранейшага горада. І вось тут на дапамогу прыйдуць старыя паштоўкі канца XIX — пачатку XX стагоддзя.

Першыя не ілюстраваныя паштоўкі з'явіліся на свет у 1869 годзе ў Аўстра-Венгрыі. У Расіі яны ўпершыню былі выдадзены ў 1872 годзе і, вядома, распаўсюдзіліся таксама на тэрыторыі Беларусі.

З развіццём фатаграфіі і друкарскай тэхнікі, з пашырэннем чыгунак і значным павелічэннем колькасці турыстаў у канцы XIX стагоддзя асаблівую папулярнасць набылі ілюстраваныя паштоўкі з відамі маляўнічых пейзажаў, гістарычных мясцін, гарадоў. Да пачатку XX стагоддзя яны друкаваліся ўжо амаль ва ўсіх краінах свету. На тэрыторыі Расійскай імперыі першыя ілюстраваныя паштоўкі пачалі выдавацца з 1894—1896 гадоў. Яны знаёмілі з краявідамі Рыжскага ўзмор'я, гарадамі Масквой, Дэрптам (цяпер Тарту)[1], Кіевам, Мінскам і інш. Дата выпуску на іх звычайна не ставілася (за выключэннем некаторых выдавецкіх фірмаў), таму арыентавацца даводзіцца пераважна па паштовых штэмпелях. Так, мною знойдзена адна паштоўка з відам гарадскога тэатра ў Мінску. На ёй стаіць штэмпель з датай адпраўкі з Мінска — 20 сакавіка 1899 года. Ві-

[1] У дужках даюцца сучасныя назвы гарадоў і вуліц.

даць, яна якраз і з'яўляецца адной з першых мінскіх ілюстраваных паштовак.

З канца XIX стагоддзя і да 1918 года паштовыя карткі з відамі Мінска выдаваліся прыватнымі выдавецтвамі. Яны выходзілі серыямі — па некалькі дзесяткаў сюжэтаў. Але тыражы іх былі невялікімі. Звычайна кожная паштоўка мела свой парадкавы нумар, з выхадам новых выданняў той ці іншай серыі нумарацыя павялічвалася. Подпісы на іх былі на рускай, французскай, польскай, нямецкай, англійскай мовах (часта на некалькіх адразу). Выданне мінскіх відаў з подпісамі на беларускай мове ў тыя часы не практыкавалася.

Мінскія паштоўкі друкаваліся са здымкаў мясцовых фатографаў, якія мелі дазвол на ўвекавечанне відаў свайго горада і яго наваколля. У пачатку XX стагоддзя іх можна было купіць не толькі ў кнігарнях і кіёсках, але і непасрэдна ў фатаграфічных майстэрнях. Тады выпускалася фотапапера памерам з паштоўку з нанесенымі лініямі для адраса, на ёй было адзначана месца для пісьма і для маркі. Прадавалася нават гатовая папера з надпісам «Открытое письмо». Калі ж такога надпісу не было, то некаторыя фатографы самі яго наддрукоўвалі на адваротным баку здымка. Такім чынам ён станавіўся фотапаштоўкай. Заставалася толькі наклеіць марку і напісаць адрас.

Калекцыі старых паштовак данеслі да нас самыя разнастайныя сюжэты. Фатографы імкнуліся адлюстраваць не толькі архітэктуру, але і паўсядзённае жыццё, этнаграфічнае аблічча горада. На картках можна ўбачыць мінчан самага рознага саслоўя, апранутых па модзе пачатку нашага стагоддзя. Перад намі конка і сялянскі воз, «дыліжанс» рамізніка і першы аўтамабіль. Дакументальна зафіксаваны выгляд як вуліц, так і асобных будынкаў. Гэта і помнікі культавай архітэктуры, і заводы, гімназіі, установы, якіх ужо даўно няма. Таму старыя мінскія паштоўкі сёння сталі каштоўнымі дакументамі па гісторыі горада, асабліва калі ўлічыць тую акалічнасць, што іншага тагачаснага ілюстрацыйнага матэрыялу амаль няма (выключэнне складаюць альбом «Виды города Минска», выдадзены ў 1904 годзе, і некалькі здымкаў з «Памятной книжки Минской губернии»). Старыя паштоўкі, што калісьці з'яўляліся сувенірамі для турыстаў і сродкам сувязі, траплялі не толькі ў розныя куткі Беларусі, але і далёка за яе межы. Дзякуючы гэтаму яны захаваліся ў сямейных

архівах, фондах музеяў і бібліятэк, зборах калекцыянераў і змаглі дайсці да нашага часу.

Калі сабраць калекцыю ўсіх мінскіх паштовак, выдадзеных у канцы XIX і пачатку XX стагоддзя, то гэта будзе своеасаблівая энцыклапедыя гістарычнага мінулага нашага горада. Старыя паштоўкі даюць магчымасць уявіць асяроддзе тых часоў, калі жылі і тварылі Янка Лучына і Карусь Каганец, Максім Багдановіч і Уладзіслаў Галубок, Янка Купала і Якуб Колас.

З развіццём капіталізму і пераходам да апошняй яго стадыі — імперыялізму Мінск стаў буйнейшым прамысловым і гандлёвым цэнтрам тагачаснай Беларусі. Гэтаму садзейнічала тое, што горад быў важным чыгуначным вузлом. Шырылася будаўніцтва заводаў і фабрык. Праўда, гэта былі дробныя і сярэднія прадпрыемствы з дзесяткам або некалькімі дзесяткамі рабочых.

Асабліва інтэнсіўна вялася забудова цэнтральных вуліц. Узводзіліся цагляныя даходныя дамы, за вялікую плату іх здавалі пад жыллё або ў арэнду розным установам. Архітэктурнае аблічча Мінска таго часу фарміравалі ў асноўным двух- і трохпавярховыя дамы, пабудаваныя эклектычна, у розных псеўдастылях або ў стылі «мадэрн». У цэнтры жылі заможныя гараджане — гандляры, чыноўнікі. Вуліцы тут былі брукаваныя, мелі дашчаты, цагляны або асфальтавы тратуар і нават асвятляліся (спачатку газавымі, а з 1895 года электрычнымі ліхтарамі).

Галоўнай і самай доўгай вуліцай тагачаснага Мінска з'яўлялася Захар'еўская (Ленінскі праспект). Ад свайго пачатку і амаль да Свіслачы яна была забудавана двух- або трохпавярховымі камяніцамі, далей жа ішлі невялікія драўляныя хаціны. Першыя паверхі дамоў у цэнтральнай частцы гэтай вуліцы займалі крамы, аптэкі, фатаграфіі, майстэрні, розныя ўстановы з мноствам рознакаляровых шыльдаў над дзвярыма, вокнамі і нават на ажурных жалезных балконччыках. На гэтай вуліцы быў «нямы» кінатэатр «Эдэн». Тут жа знаходзіліся гасцініцы: «Нова-Маскоўская», «Брусель», «Вікторыя», «Раяль», «Лібава» і іншыя. Яны былі невялікія. Самая малая з іх, «Вена», мела толькі пяць, а самая вялікая, «Адэса»,— 39 нумароў.

Асабліва ажыўленай вуліцай з'яўлялася Губернатарская. Яна звязвала галоўную вуліцу з адміністрацыйным і грамадскім цэнтрам тагачаснага Мінска — Саборнай плошчай (пл. Свабоды). Тут размяшчаліся паштова-тэлеграфная кантора, мужчынская гімназія, кіна-

тэатр «Мадэрн», а таксама гасцініцы «Маскоўская», «Швейцарыя», «Гранд гатэль» і «Еўропа» — самы высокі будынак у Мінску. Першы паверх яго займалі магазіны, астатнія пяць — гасцініца. Шосты паверх быў надбудаваны ў выглядзе мансардаў. Як гаварылася ў мясцовай рэкламе 1914 года, «Еўропа» лічылася самай вялікай гасцініцай ва ўсім Паўночна-Заходнім краі.

Мнагалюдна было заўсёды на Саборнай плошчы. На ёй знаходзіліся Губернская ўправа, дом губернатара, Азоўска-Данскі і Руска-Азіяцкі камерцыйныя банкі, Казённая палата, Акруговы суд, мноства розных крам.

Акрамя названых вышэй цэнтральнымі вуліцамі горада ў той час лічыліся таксама — Падгорная (К. Маркса), Петрапаўлаўская (Ф. Энгельса), Праабражэнская (Інтэрнацыянальная), Багадзельная (Камсамольская) і іншыя — усяго 13 вуліц. Яны таксама былі брукаваныя, мелі тратуары, а вечарамі асвятляліся. Забудоўваць іх дазвалялася толькі муравамі будынкамі.

Інакш выглядалі ўскраінныя вуліцы. Вясной і восенню яны мелі далёка не гарадскі выгляд, танулі ў гразі і вадзе, нельга было ні прайсці, ні праехаць — асабліва на Ляхаўцы і Камароўцы. Тут жыла бедната, мінскі пралетарыят. Менавіта таму амаль што не выдаваліся і паштоўкі з відамі гарадскіх ускраін.

Асноўным грамадскім транспартам у тагачасным Мінску была звычайная фурманка. У 1892 годзе па вуліцах горада праляглі рэйкі конна-чыгуначнай дарогі і пушчаны першы мінскі «трамвай» — так званая конка. Адна яе лінія пачыналася ад Брэсцкага вакзала і праходзіла па Маскоўскай, Захар'еўскай і Губернатарскай вуліцах да Саборнай плошчы. Другая ішла ад Віленскага вакзала па Каломенскай вуліцы (Свярдлова) да Акруговага суда на той жа Саборнай плошчы. Трэцяя вяла ад Акруговага суда па вуліцы Маламанастырскай (Бакуніна) — уніз да Ніжняга рынка і адтуль па вуліцы Аляксандраўскай (М. Горкага) да піваварнага завода «Багемія» (піўзавод «Беларусь»). Вагон конкі быў невялікі — у яго ўмяшчалася ўсяго 30 чалавек. Пярэдняя і задняя пляцоўкі вагона былі адкрытыя, на іх адводзіліся стаячыя месцы для фурмана і беднай публікі. Праезд на адкрытых пляцоўках каштаваў менш, чым у салоне, але зімой і восенню там даймалі мароз і вецер.

«Легкавымі таксі» з'яўляліся фурманкі рамізнікаў, якія зімой змяняліся на вазкі (сані). «Грузавым таксі» для падвозкі мэблі ці

дроў служылі ламавыя рамізнікі. З «тэхнікі» спачатку з'явіліся веласіпеды, а з 1912 года — першыя аўтатаксі.

Месцам адпачынку мінчан служыў гарадскі сад (парк імя М. Горкага), засаджаны ліставымі і хваёвымі дрэвамі. У садзе знаходзіліся летні тэатр і велатрэк Мінскага таварыства веласіпедыстаў — першае спартыўнае збудаванне горада. Любімым месцам прагулак быў Аляксандраўскі сквер (Цэнтральны сквер, што ля тэатра імя Янкі Купалы). Пасярэдзіне яго красаваўся басейн з фантанам, які можна пабачыць і сёння. Гарадскі сад і Аляксандраўскі сквер былі абгароджаны плотам. Адпачывала тут толькі багатая публіка.

Характэрны сілуэт Мінску прыдавалі пірамідальныя тапалі. Імі былі абсаджаны вуліцы Падгорная (К. Маркса) і Скобелеўская (Чырвонаармейская). У XIX стагоддзі яны раслі і на Саборнай плошчы — ля ратушы, аб чым сведчаць малюнкі тагачасных беларускіх мастакоў Н. Орды, І. Герасімовіча і іншых. Але на паштоўках тапаляў ужо не відаць. На іх месцы з'явіўся Саборны сквер, засаджаны ў другой палавіне XIX стагоддзя іншымі пародамі дрэў. Ён захаваўся да нашага часу.

Даўно адышла ў мінулае, стала гісторыяй эпоха газавага ліхтара і гужавога транспарту. Ушыркі і ўверх вырас былы губернскі горад, а сёння сталіца Савецкай Беларусі — адзін з буйнейшых прамысловых, навуковых, культурных і адміністрацыйных цэнтраў нашай краіны. Не пазнаць былой Захар'еўскай вуліцы — Ленінскага праспекта. На ім пабудаваны шматпавярховыя дамы, дзе атрымалі добраўпарадкаваныя кватэры працоўныя Мінска. Далёка за былой мяжой горада ўзняліся 9—16-павярховыя гмахі новых мікраранаў «Серабранка», «Усход», «Зялёны Луг» і іншых. «Небаскробам» Мінска цяпер можна лічыць не гасцініцу «Еўропа», а будынак з бетону і шкла на Юбілейнай плошчы. Не параўнаць з той жа «Еўропай» сучасную трынаццаціпавярховую гасцініцу «Юбілейная» ці пятнаццаціпавярховую «Турыст». Па-іншаму выглядаюць прасторныя, шырокія, заасфальтаваныя мінскія вуліцы. Па іх імчаць сотні легкавых аўтамабіляў, камфартабельных аўтобусаў, трамваяў, тралейбусаў. Да 40-годдзя вызвалення Беларусі ў Мінску ўступіла ў строй метро. З любоўю адносяцца мінчане да архітэктурнай спадчыны мінулага. Старыя будынкі рэстаўрыруюцца і працягваюць служыць людзям, прываблiваюць позіркі гасцей і турыстаў.

1

Віленскі вакзал. 1907 г.
Вакзал Лібава-Роменскай чыгункі быў
пабудаваны ў мінулым стагоддзі.
У кастрычніку 1905 года тут па загаду
губернатара Курлова быў расстраляны
мітынг чыгуначнікаў і працоўных Мінска.
25 кастрычніка 1917 года, у дзень перамогі
пралетарскай рэвалюцыі, на Прывакзальнай
плошчы перад працоўнымі горада і салдатамі,
што сабраліся, каб падтрымаць Кастрычніцкую
рэвалюцыю і Савецкую ўладу, выступілі
А. Ф. Мяснікоў і К. І. Ландар

2

Перон Віленскага вакзала. 1907 г.

3

Пераезд Лібава-Роменскай чыгункі. 1902 г.
Цяпер гэты чыгуначны мост раздзяляе
вуліцы Маскоўскую і Мяснікова

4

Брэсцкі вакзал
Маскоўска-Брэсцкай чыгункі. 1912 г.
Драўляны будынак вакзала быў пабудаваны
ў 1871 годзе. Згарэў у часы белапольскай
інтэрвенцыі. На яго месцы стаіць будынак
Першай станцыі сігналізацыі і сувязі
Беларускай чыгункі

5

Саборная плошча (дом губернатара,
езуіцкі касцёл, Казённая палата).
Саборная плошча (пл. Свабоды) — старажытны цэнтр Мінска (так званы Верхні горад). З паўднёва-заходняга боку ў XVII—XVIII стагоддзях яна была забудавана архітэктурным комплексам езуіцкага кляштара, куды ўваходзілі касцёл у стылі барока і калегіум з гадзіннікавай вежай. У XIX стагоддзі адзін будынак калегіума адышоў пад Казённую палату, а другі (злева ад касцёла) — пад дом губернатара

6

Казённая палата. 1917 г.
Адзін з будынкаў езуіцкага калегіума.
Узведзены ў XVIII стагоддзі.
Двойчы перабудоўваўся

7

Саборная плошча.
У другім будынку справа, верагодна,
працаваў тэатр. Цяпер на гэтым месцы
пачынаецца мост, які злучае плошчу
Свабоды з праспектам Машэрава

8

Азоўска-Данскі камерцыйны банк і купецкі клуб. Помнік архітэктуры XVII стагоддзя. Перабудаваны ў канцы XIX стагоддзя ў стылі мадэрн. У 1917 годзе тут знаходзіўся выканаўчы камітэт Заходняга фронту. Будынак захаваўся (пл. Свабоды, 4)

9

Акруговы суд.
Будынак былога базыліянскага мужчынскага кляштара. Пабудаваны ў XVII—XVIII, рэканструяваны ў XIX стагоддзях.
Тут, у Акруговым судзе, 15 верасня 1908 года царскія ўлады судзілі Якуба Коласа за ўдзел у нелегальным настаўніцкім з'ездзе.
Пасля рэвалюцыі — Дом працы, дзе ў 1924 г. М. І. Калінін сустракаўся з дэлегацыяй беларускіх сялян. Цяпер — будынак Белсаўпрофа

10

Саборная плошча і кляштар.
Цяпер пло́шча Свабоды
(ля пачатку вул. Бакуніна).
На заднім плане —
касцёл бернардзінцаў (XVII ст.)

11

Верхні рынак. 1918 г.
Справа — касцёл бернардзінцаў і гандлёвыя рады. Будынкі захаваліся (акрамя тых, што былі з левага боку)

12

Саборная плошча з відам на гарадскі сквер
(закладзены ў XIX стагоддзі).
Цяпер — у цэнтры плошча Свабоды

13

На рагу Саборнай плошчы
і Губернатарскай вуліцы.
Злева — трохпавярховая гасцініца
«Еўропа» (да перабудовы)

14

Гасцініца «Еўропа».
Разбурана ў час Вялікай Айчыннай вайны

СѢВЕРНЫЙ БАН

15

Так выглядала Інтэрнацыянальная вуліца ў раёне плошчы Свабоды. Другі будынак справа — Руска-Азіяцкі банк. За ім — перабудаваны дом, у якім у сярэдзіне мінулага стагоддзя знаходзіўся гарадскі тэатр

14 Минскъ - Рѣка Свислочь, мостъ, монастырь и соборъ.

16

Свіслач у раёне Ніжняга рынку.
Злева — старыя будынкі Траецкага прадмесця,
справа — адхон Мінскага замчышча

17

Гандлёвыя рады на Ніжнім рынку.
Гэта адна са старажытных мясцін горада —
раён Мінскага замчышча. Цяпер тут сходзіцца
вуліца М. Горкага з праспектам Машэрава
і ўпадае ў Свіслач рэчка Няміга
(плошча 8 Сакавіка)

18

Шпалерная фабрыка, заснаваная ў 1881 годзе
на Нова-Маскоўскай вуліцы. Каля яе
працякала Няміга. (На фота зафіксавана як
канал з перакіднымі мосцікамі).
На месцы былой фабрыкі цяпер абутковае
вытворчае аб'яднанне «Прамень»

19

Нова-Маскоўская вуліца.
Цяпер раён вуліцы Нямігі

ИНЪ

20

**Губернатарская вуліца. 1907 г.
Так яна выглядала з боку Саборнай плошчы
(пл. Свабоды) да вуліцы Захар'еўскай
(Ленінскі праспект)**

3 Зак. 750

улица.

21

Губернатарская вуліца. 1907 г.
Від ад Захар'еўскай вуліцы
ў бок Саборнай плошчы

22

Від на Губернатарскую вуліцу. 1907 г.

23

Губернатарская вуліца. 1918 г.
Від у бок Саборнай плошчы

24

Мужчынская гімназія на Губернатарскай вуліцы.
Будынак узведзены ў пачатку XX стагоддзя.
Да вайны ў ім была 2-я гарадская школа
(на месцы цяперашняга сквера каля
скрыжавання вуліц Леніна і К. Маркса)

25

Перакрыжаванне вуліц Губернатарскай
і Захар'еўскай. Від у бок Саборнай плошчы

26

Від Губернатарскай вуліцы ад сада гімназіі (справа) у бок Саборнай плошчы

27

Від паштова-тэлеграфнай канторы ад вуліцы
Падгорнай (К. Маркса) у бок Захар'еўскай

28

Чыгуначная царква і капліца...
Адсюль пачыналася Захар'еўская вуліца
(Ленінскі праспект).
Тут стаяла каменная капліца.
Цяпер на гэтым месцы сходзяцца вуліцы
Савецкая, Мяснікова і Бабруйская.
За капліцай стаяла невялічкая царква,
узведзеная для чыгуначнікаў у 1890 г.
Абодва будынкі не захаваліся

29

Захар'еўская вуліца. 1910 г.
Будынкі не захаваліся. На іх месцы цяпер знаходзіцца Галоўпаштамт

ВОСХОДЪ

30

Захар'еўская вуліца.
Так у пачатку нашага стагоддзя выглядаў
сучасны Ленінскі праспект на ўчастку
ад вуліцы Валадарскага да Камсамольскай.
Першы будынак злева — гасцініца «Лібава»,
справа — двухпавярховы будынак гасцініцы
«Вікторыя», а за ёю — гасцініца «Гарні»

31

Конка. 1918 г.
Яна з'явілася на вуліцах горада ў 1892 г.
У 1929 г. яе змяніў электрычны трамвай

32

Захар'еўская вуліца. 1917 г.
Першы будынак справа — кінатэатр «Новы тэатр» (цяпер прыкладна на гэтым месцы — Цэнтральны кніжны магазін, што на рагу Ленінскага праспекта і вуліцы Камсамольскай). Далей — трохпавярховы будынак Польскага банка (на яго месцы цяпер клуб Ф. Э. Дзяржынскага)

33

Захар'еўская вуліца. 1917 г.
Справа — трохпавярховы будынак Мінскага сельскагаспадарчага таварыства. Цяпер на яго месцы знаходзіцца кінатэатр «Цэнтральны»

34

Гасцініца «Адэса».
Яна знаходзілася
на вуліцы Захар'еўскай, 61.
Цяпер гэта рог вуліцы
Камсамольскай і Ленінскага
праспекта (там, дзе
Цэнтральны
кніжны магазін)

35

Гасцініца «Гарні».
Стаяла на рагу сучасных
вуліц Камсамольскай
і Ленінскага праспекта
(цяпер у пабудаваным
на гэтым месцы доме
знаходзіцца гастраном)

36

Захар'еўская вуліца.
Від ад сучаснай Камсамольскай вуліцы
да вуліцы Леніна. Будынкі не захаваліся

37

Губернская земская ўправа. 1910 г.
Гэты будынак знаходзіўся на Захар'еўскай вуліцы, 69. У ім у 1916—1917 гадах працаваў Максім Багдановіч. Цяпер на гэтым месцы знаходзіцца магазін «Паўлінка», дакладней, тратуар перад магазінам, бо вуліцу пасля вайны значна пашырылі

МИНСКЪ. Губернская Земская Управа
MIŃSK. Zarząd Gubernialny Ziemski

38

Сельскагаспадарчае
т-ва «Серп»
на Захар'еўскай вуліцы

39

Захар'еўская вуліца.
На пярэднім плане — кніжны і нотны магазіны

40

Нова-Маскоўская гасцініца на рагу Захар'еўскай і Губернатарскай вуліц. Цяпер прыкладна на гэтым месцы стаіць будынак Дзяржаўнага банка

ЭЛЕКТРО-ТЕАТРЪ
ЭДЕНЪ
ПРОГРАММА
EDEN
DAMSKI
OROW
ДАМСКIЙ
ПОРТНОЙ
ВОЕННЫЙ и ГРАЖДАН
ПОРТНОЙ

41

Захар'еўская вуліца (гандлёвая яе частка).
На паштоўцы — «электратэатр»
«нямога» кіно «Эдэн»
(цяпер тут магазін «Універсам»)

42

Гасцініца «Парыж».
Знаходзілася на рагу цяперашніх Ленінскага праспекта і вуліцы Энгельса. 25 і 27 чэрвеня 1911 года ў зале гасцініцы адбыўся спектакль па п'есе Каруся Каганца «Модны шляхцюк». Гэта было першае ў Мінску тэатральнае выступленне славутай беларускай трупы пад кіраўніцтвам Ігната Буйніцкага

43

Захар'еўская вуліца, рог Скобелеўскай (Чырвонаармейскай).
Злева відаць частка будынка, які належаў да Архірэйскага падвор'я. Цяпер у ім музей Беларускай ваеннай акругі. Далей — Аляксандраўскі сквер. Дамы з правага боку не захаваліся, на іх месцы — Цэнтральная плошча

44

Від Захар'еўскай вуліцы на яе скрыжаванні
з вуліцай Петрапаўлаўскай (Ф. Энгельса)

45

**Уваход у Аляксандраўскі сквер.
Сквер быў закладзены ў 1872 годзе
(Цэнтральны сквер ля тэатра імя Янкі Купалы).
У ім стаяла каплічка, пабудаваная ў 1869 г.
Ля яго ўвахода ў 1912 годзе знаходзілася
стаянка першага ў Мінску аўтатаксі**

5 Зак. 750

46

Бульвар (у Аляксандраўскім скверы).
Фантан, які можна ўбачыць і сёння

47

Захар'еўская вуліца.
Злева відаць будынак рэальнага вучылішча, заснаванага ў 1880 годзе. Знаходзіўся непадалёку ад перакрыжавання з Паліцэйскай вуліцай (Янкі Купалы). У канцы мінулага стагоддзя дырэктарам вучылішча быў І. І. Самойла, бацька беларускага публіцыста і літаратурнага крытыка Уладзіміра Іванавіча Самойлы, які рыхтаваў Янку Купалу да паступлення ў гэта вучылішча, а потым дапамог яму надрукаваць у газеце «Северо-Западный край» першы верш «Мужык»

48

Від на рэальнае вучылішча
і Захар'еўскую вуліцу з боку
Паліцэйскай вуліцы (Я. Купалы)

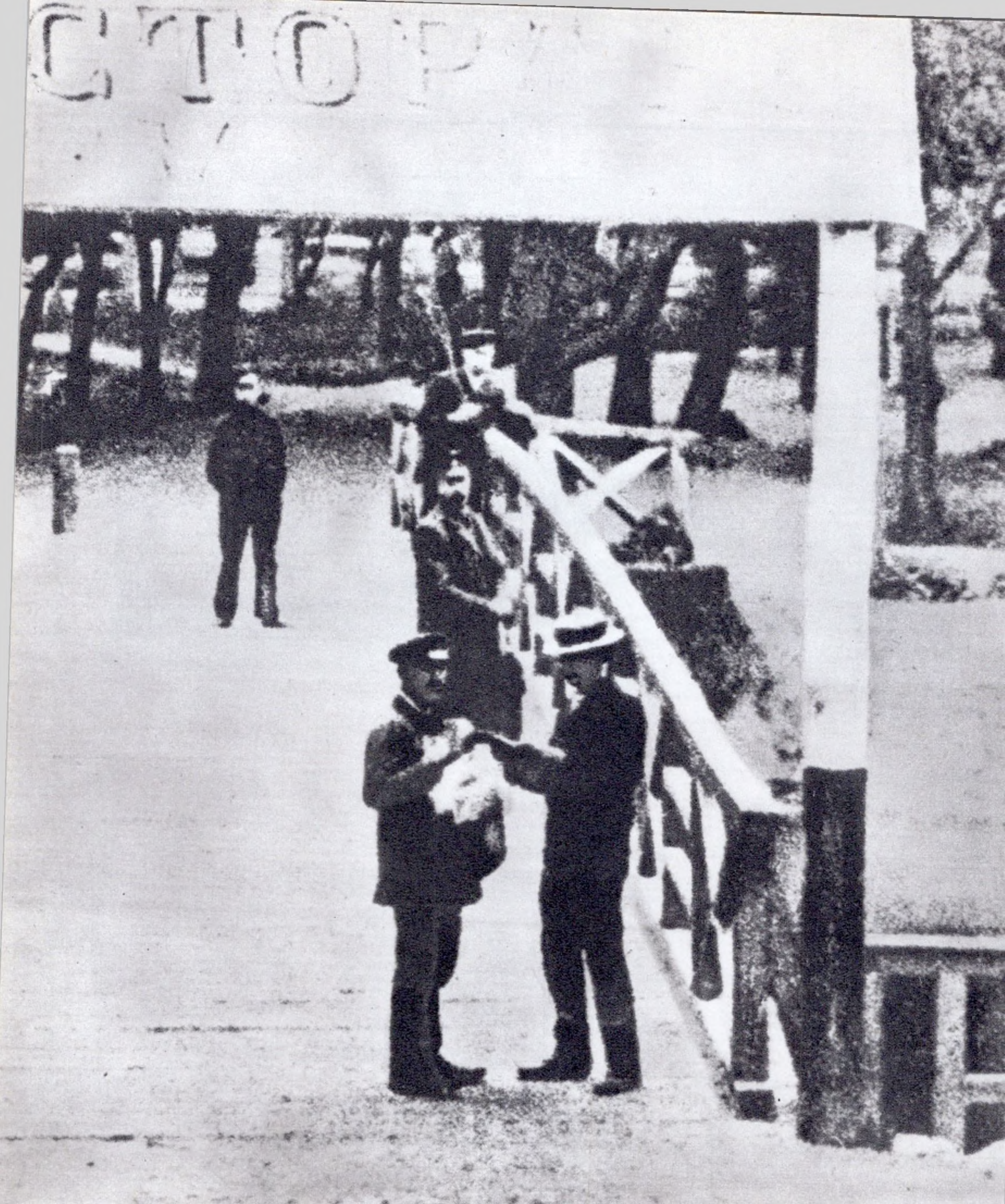

49

Гарадскі сад, заснаваны ў 1796—1806 гадах.
Цяпер Цэнтральны дзіцячы парк імя М. Горкага

50

У летнім тэатры гарадскога сада
з 80-х гадоў XIX стагоддзя да пабудовы
памяшкання гарадскога тэатра летам і восенню
адбываліся розныя канцэрты і спектаклі
мясцовых і вандроўных труп

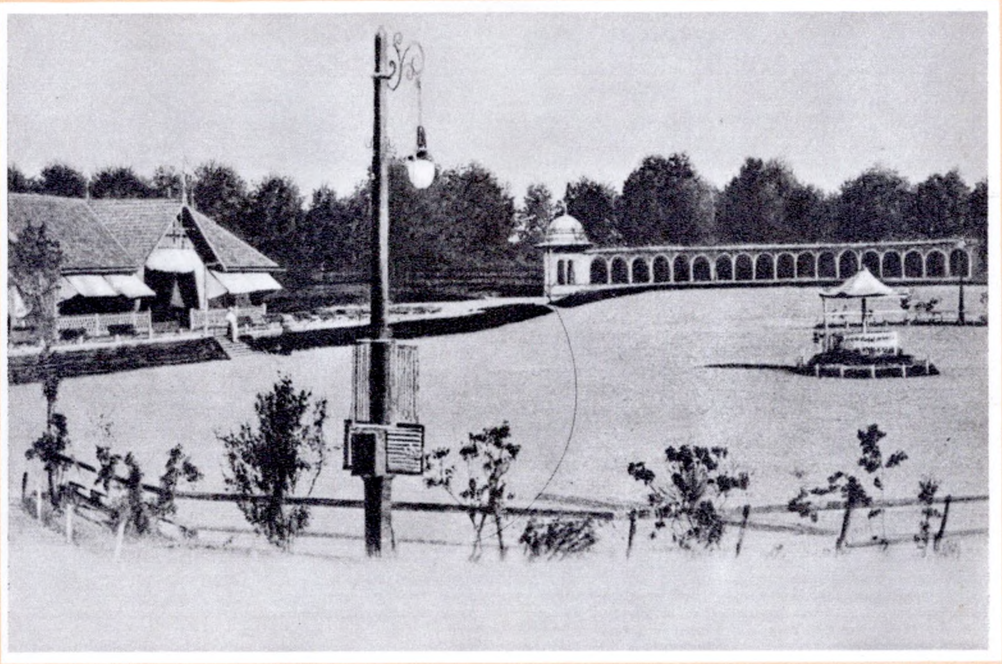

51

Велатрэк Мінскага таварыства
веласіпедыстаў-аматараў
знаходзіўся ў гарадскім садзе.
У 1920 годзе тут ставіўся спектакль
Льва Літвінава «Праца і капітал»

52

Галоўная алея трэка

53

Гарадскі сад

54

«Алея кахання» ў гарадскім садзе

55

Рака Свіслач і гарадскі сад

56

Гарадскі тэатр (тэатр імя Янкі Купалы),
пабудаваны ў 1890 годзе
(архітэктар К. Казлоўскі).
2 і 3 лютага 1919 года ў яго будынку праходзіў
I Усебеларускі з'езд Саветаў, які прыняў
першую Канстытуцыю БССР, на ім выступаў
Я. М. Свярдлоў. З 1920 года —
першы Беларускі дзяржаўны тэатр

57

Петрапаўлаўская вуліца.
На паштоўцы відаць будынак Дваранскага дэпутацкага сходу, пабудаваны ў 1860-я гады. Цяпер на яго месцы стаіць дом з магазінам «Саюздрук» (на першым паверсе).
З 1864 года ў гэтым будынку даваліся тэатральныя прадстаўленні, наладжваліся выстаўкі садаводства і кветаводства.
У 20-я і 30-я гады — Дом камуністычнага выхавання імя К. Маркса. У ім адбываліся літаратурныя вечары, на якіх бывалі Янка Купала, Якуб Колас, Цішка Гартны і іншыя

58

Петрапаўлаўская вуліца.
Так выглядала цяперашняя вуліца Ф. Энгельса
ля яе скрыжавання з Ленінскім праспектам

6 Зак. 750

59

Петрапаўлаўская вуліца.
На другім плане —
дамініканскі кляштар
XVII—XVIII стагоддзяў,
які стаяў на рагу вуліц
Петрапаўлаўскай
(Ф. Энгельса)
і Храшчэнскай [1]
(Інтэрнацыянальная).
На месцы гэтых будынкаў
сёння сквер
(за Цэнтральнай плошчай)

[1] Праабражэнская вуліца (Інтэрнацыянальная) пачыналася ад цяперашняй Рэспубліканскай і ішла да Петрапаўлаўскай (Ф. Энгельса), а далей мела назву Храшчэнская.

60

Упраўленне Лібава-Роменскай чыгункі. Будынак узведзены ў стылі мадэрн па вуліцы Серпухаўскай у пачатку XX стагоддзя. Ен захаваўся (цяпер тут, на скрыжаванні вуліц Кірава і Валадарскага, знаходзіцца кафэ «Мядуха»). Ва ўпраўленні Лібава-Роменскай чыгункі, калі яно знаходзілася на Захар'еўскай вуліцы, 72, у 1885—1897 гадах працаваў Янка Лучына

61

Петрапаўлаўская вуліца.
Такой была ў пачатку нашага стагоддзя
цяперашняя вуліца Ф. Энгельса на ўчастку
ад Інтэрнацыянальнай да Ленінскага праспекта

62

Акварыум.
Тэатр-вар'етэ і рэстаран «Акварыум» знаходзіліся на вуліцы Юр'еўскай, у доме № 17.
У 1920 годзе ў гэтым будынку працаваў беларускі тэатр пад кіраўніцтвам Уладзіслава Галубка.
Пазней тут быў беларускі рабочы клуб, у якім у час прыезду ў Мінск выступаў У. Маякоўскі[1]

[1] Вуліца Юр'еўская пралягала паміж Захар'еўскай і Храшчэнскай.

63

Будынак Чырвонага Крыжа на рагу вуліц
Падгорнай (К. Маркса) і Каломенскай (Свярдлова).
Тут дзейнічала школа сясцёр міласэрнасці,
стаялі карэты хуткай дапамогі

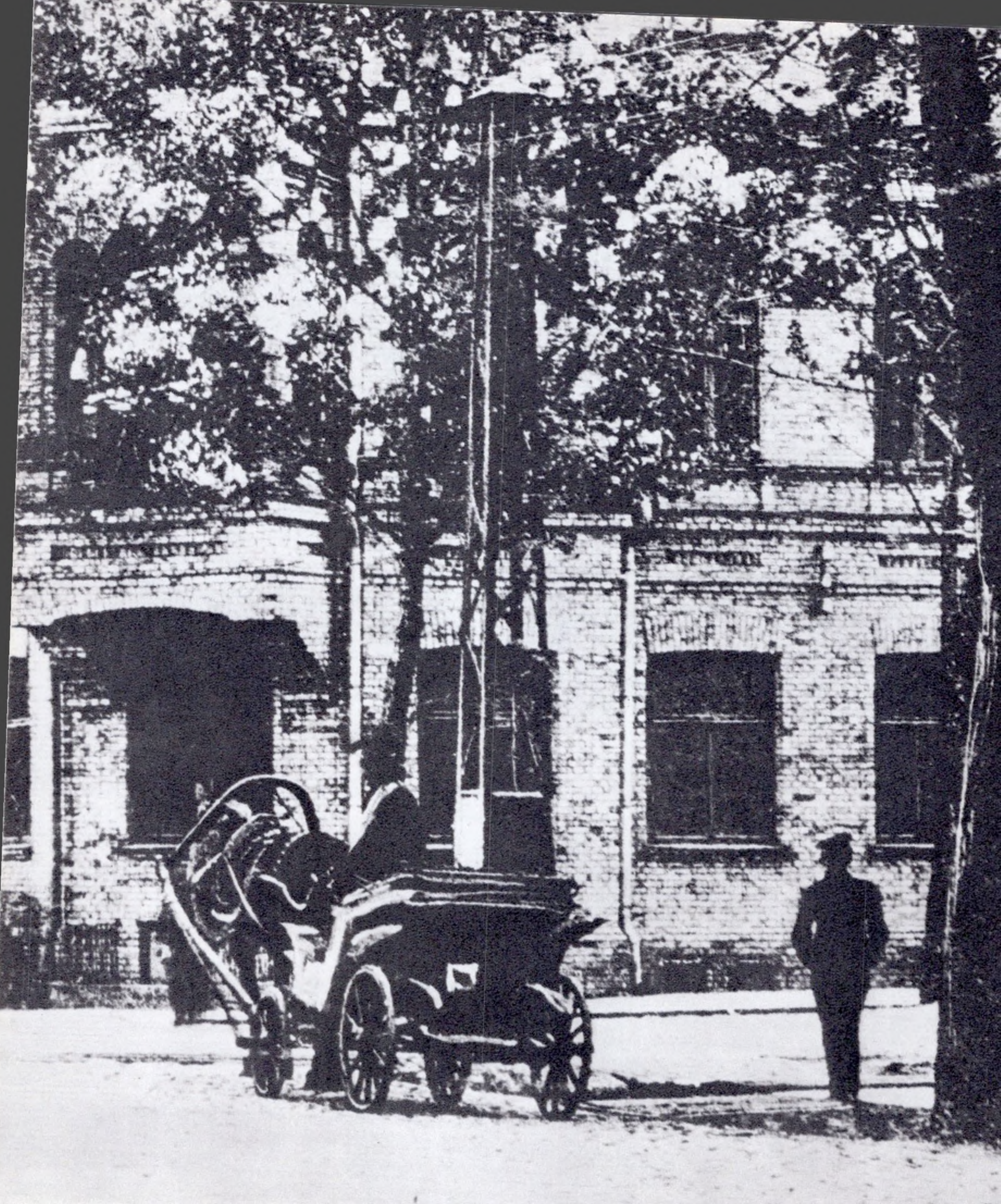

64

Падгорная вуліца.
Цяпер гэта скрыжаванне вуліц К. Маркса
і Валадарскага. У першым доме справа
ў даваенны час быў дабудаваны трэці паверх.
Другі трохпавярховы будынак захаваўся
ў першапачатковым выглядзе

65

Аддзяленне Дзяржаўнага банка на Падгорнай вуліцы. У 30-я гады будынак перароблены. Цяпер тут знаходзіцца Дзяржаўны музей БССР

66

Першае чатырохкласнае гарадское вучылішча, якое знаходзілася на Падгорнай вуліцы (у раёне цяперашняга Дома архітэктараў)

67

**Жаночая Марыінская гімназія.
Будынак не захаваўся. Знаходзіўся
на цяперашняй вуліцы К. Маркса
ў раёне Вышэйшай партыйнай школы**

68

Падгорная вуліца.
Так выглядала цяперашняя вуліца К. Маркса
на ўчастку ад вуліцы Ф. Энгельса
да вуліцы Леніна

69

Від будынка Дваранскага сходу з боку Скобелеўскай (Чырвонаармейскай) вуліцы

70

У гэтым будынку знаходзіўся Грамадскі сход (клуб), а пазней вайсковы шпіталь. Ен стаяў на рагу цяперашніх вуліц К. Маркса і Чырвонаармейскай (насупраць будынка ЦК ЛКСМ Беларусі)

71

Дэпутацкі сход (клуб).
Від на Падгорную вуліцу
з боку Петрапаўлаўскай у напрамку
да Губернатарскай вуліцы

72

Спуск у гарадскі сад.
Сёння тут вуліца К. Маркса на скрыжаванні
з Чырвонаармейскай. Далей ідзе спуск
да вуліцы Я. Купалы. На месцы драўляных
хацінак стаіць будынак ЦК ЛКСМ Беларусі

73

Земскі музей.
Ен знаходзіўся на рагу вуліц Скобелеўскай і Падгорнай і ўваходзіў у архітэктурны комплекс Архірэйскага падвор'я. Цяпер на месцы музея стаіць помнік-танк

74

Вуліца Скобелеўская ад Падгорнай да Захар'еўскай. Злева — Аляксандраўскі сквер, справа — Земскі музей, агароджа Архірэйскага падвор'я. 1917 г.

75

Паліцэйская вуліца.
Так у пачатку XX стагоддзя выглядала
цяперашняя вуліца Янкі Купалы

76

Праабражэнская вуліца.
Так выглядала сучасная Інтэрнацыянальная
вуліца ў пачатку стагоддзя.
Злева — гасцініца «Мачыз». Будынкі часткова
захаваліся (некаторыя з дабудаванымі паверхамі)

77

Даходны дом багатага мінчаніна Ахмеда Офлі. Будынак захаваўся (Я. Купалы, 5). Цяпер тут праўленне грамадскага харчавання

78

Від правага боку Праабражэнскай вуліцы ад Багадзельнай (Камсамольскай) у напрамку Саборнай плошчы. На месцы крайняга справа будынка цяпер стаіць кінатэатр «Перамога». Далей цагляны плот і купал Праабражэнскага кляштара (адсюль і назва вуліцы)

79

Міністэрская гімназія.
Гэта жаночая гімназія знаходзілася
на Праабражэнскай вуліцы. Цяпер гэта раён
скрыжавання вуліц Інтэрнацыянальнай
і Урыцкага

80

Багадзельная вуліца і прагімназія. 1915 г.
Так выглядала цяперашняя Камсамольская вуліца ад Ленінскага праспекта да Інтэрнацыянальнай. Будынкі не захаваліся

81

Літаратурна-артыстычнае таварыства.
У першым справа будынку на рагу Захар'еўскага завулка і Падгорнай вуліцы ў 1898 годзе была заснавана прагрэсіўная культурна-асветніцкая арганізацыя «Таварыства аматараў прыгожых мастацтваў».
У 1906 г. за сваю актыўную рэвалюцыйную дзейнасць было закрыта. Замест яго тут пачало працаваць «Літаратурна-артыстычнае таварыства», якое лекцыямі прапагандавала рэвалюцыйныя і дэмакратычныя ідэі ў літаратуры і мастацтве.
Цяпер гэта дом № 17 на вуліцы К. Маркса

82

Камерцыйнае вучылішча. 1907 г.
Яно знаходзілася ў Васільеўскім завулку
(у раёне цяперашняй Прывакзальнай плошчы).
Будынак і вуліца не захаваліся

83

Серпухаўская вуліца і рэальнае вучылішча.
Так выглядала ў пачатку XX стагоддзя
цяперашняя вуліца Валадарскага

84

Серпухаўская вуліца
(Валадарскага)

18 Минскъ - Серпуховская улица.

85

Прыватная гімназія
Е. Д. Рэймана.
Будынак захаваўся,
знаходзіцца на рагу
Міхайлаўскага завулка
і вуліцы Кірава.
У ім цяпер аддзел
народнай асветы
Мінскага гарвыканкома

86

Шпітальная вуліца і ваенны лазарэт.
Цяпер вуліца імя Фрунзе.
Будынак былога лазарэта захаваўся

87

Гімназія Фальковіча.
На скрыжаванні Скобелеўскай
і Магазіннай вуліц. Цяпер на гэтым месцы
стаіць будынак філалагічнага факультэта
Беларускага дзяржаўнага універсітэта
імя У. І. Леніна

С каждым годом растет и красивеет столица Советской Белоруссии город-герой Минск. Появляются новые улицы и проспекты, растут высотные сооружения. За более чем девятисотлетнюю историю неумолимое время, войны и пожары неоднажды меняли облик города. В годы Великой Отечественной войны Минск был почти полностью разрушен фашистскими захватчиками. Другой вид он принял в результате послевоенного восстановления. Неузнаваемо изменились бывшие окраины...

Чтобы более выразительно представить, как вырос, изменился Минск, нужно оглянуться назад. Но как же современному поколению минчан заглянуть в прошлое своего города? О многом могут рассказать исследования археологов, экспонаты музеев, мемуарные записи и воспоминания старожилов, старые гравюры и рисунки художников. Некоторое представление об архитектуре прошлого дают здания, сохранившиеся с тех времен на площади Свободы, на улицах Бакунина, Герцена, Островского, Революционной, Интернациональной и других. Но все это еще не дает нам полной картины города в прошлом. И вот здесь на помощь придут старые почтовые открытки конца XIX — начала XX века.

Первые не иллюстрированные почтовые открытки появились на свет в 1869 году в Австро-Венгрии. В России впервые они были изданы в 1872 году и, конечно, распространились также на территории Белоруссии.

С развитием фотографии и печатной техники, с распространением железных дорог и значительным увеличением количества туристов в конце XIX века особую популярность приобрели иллюстрированные почтовые открытки с видами живописных пейзажей, исторических достопримечательностей, городов. К началу XX века они печатались уже почти во всех странах мира. На территории Российской империи первые иллюстрированные почтовые открытки стали издаваться с 1894—1896 годов. Они знакомили с пейзажами Рижского взморья, городами Москвой, Дерптом (сейчас Тарту) [1], Киевом, Минском и др. Дата выпуска на них обычно не ставилась (за исключением некоторых издательских фирм), поэтому ориентироваться приходится преимущественно по почтовым штемпелям. Так, мной найде-

[1] В скобках даются современные названия городов и улиц.

на одна открытка с видом городского театра в Минске. На ней стоит штемпель с датой отправки из Минска — 20 марта 1899 года. Видимо, она как раз и является одной из первых минских иллюстрированных почтовых открыток.

С конца XIX века и до 1918 года почтовые открытки с видами Минска издавались частными издательствами. Они выходили сериями — по нескольку десятков сюжетов. Но тиражи их были небольшими. Обычно каждая почтовая открытка имела свой порядковый номер, с выходом новых изданий той или иной серии нумерация увеличивалась. Подписи на них были на русском, французском, польском, немецком, английском языках (часто на нескольких одновременно). Издание минских видов с подписями на белорусском языке в те времена не практиковалось.

Минские почтовые открытки печатались со снимков местных фотографов, которые имели разрешение на увековечение видов своего города и его окрестностей. В начале XX столетия их можно было купить не только в книжных магазинах и киосках, но и прямо в фотографических мастерских. Тогда выпускалась бумага размером почтовой открытки с нанесенными линиями для адреса, на ней было помечено место для письма и для марки. Продавалась даже готовая бумага с надписью «Открытое письмо». Если же такой надписи не было, тогда некоторые фотографы сами ее допечатывали на обратной стороне снимка. Таким образом он становился почтовой фотооткрыткой. Оставалось только наклеить марку и написать адрес.

Коллекции старых почтовых открыток донесли до нас самые разнообразные сюжеты. Фотографы стремились отразить не только архитектуру, но и повседневную жизнь, этнографический облик города. На открытках можно увидеть минчан самого разного сословия, одетых по моде начала нашего столетия. Перед нами конка и крестьянская телега, «дилижанс» извозчика и первый автомобиль. Документально зафиксированы виды как улиц, так и отдельных зданий. Это и памятники культовой архитектуры, и заводы, гимназии, заведения, которых уже давно нет. Поэтому старые минские почтовые открытки сегодня стали ценными документами по истории города, особенно если учесть то обстоятельство, что иного иллюстрированного материала того времени почти нет (исключение составляют альбом «Виды города Минска», изданный в 1904 году, и несколько снимков из «Памятной книжки Минской губернии»). Старые почтовые открытки,

которые когда-то служили сувенирами для туристов и средством связи, попадали не только в разные уголки Белоруссии, но и далеко за ее пределы. Благодаря этому они сохранились в семейных архивах, фондах музеев и библиотек, собраниях коллекционеров и смогли дойти до нашего времени.

Если собрать коллекцию всех минских почтовых открыток, изданных в конце XIX и начале XX столетия, то это будет своеобразная энциклопедия исторического прошлого нашего города. Старые почтовые открытки дают возможность представить среду тех времен, когда жили и творили Янка Лучина и Карусь Каганец, Максим Богданович и Владислав Голубок, Янка Купала и Якуб Колас.

С развитием капитализма и переходом к последней его стадии — империализму Минск стал крупнейшим промышленным и торговым центром Белоруссии того времени. Этому способствовало то, что он стал важным железнодорожным узлом. Ширилось строительство заводов и фабрик. Правда, это были мелкие и средние предприятия с десятками или несколькими десятками рабочих.

Особенно интенсивно велась тогда застройка центральных улиц. Возводились кирпичные доходные дома, за большую плату их сдавали под жилье или в аренду разным заведениям. Архитектурный облик Минска того времени формировали в основном двух- и трехэтажные дома, построенные эклектично, в разных псевдостилях или в стиле модерн. В центре жили более зажиточные горожане — торговцы, чиновники. Улицы здесь были мощеные, имели деревянный, кирпичный или асфальтированный тротуар и даже освещались (сначала керосиновыми, а с 1895 года электрическими фонарями).

Главной и самой длинной улицей тогдашнего Минска являлась Захарьевская (Ленинский проспект). От своего начала и почти до Свислочи она была застроена двух- или трехэтажными каменными домами, дальше же шли небольшие деревянные хаты. Первые этажи домов в центральной части этой улицы занимали магазины, аптеки, фотографии, мастерские, разные заведения с множеством разноцветных вывесок над дверями, окнами и даже на ажурных железных балкончиках. На этой улице был «немой» кинотеатр «Эден». Тут же находились гостиницы: «Ново-Московская», «Брюссель», «Виктория», «Рояль», «Либава» и другие. Они были небольшими. Самая малая из них, «Вена», имела только пять, а самая большая, «Одесса»,— 39 номеров.

Особенно оживленной улицей была Губернаторская. Она связывала главную улицу с административным и общественным центром тогдашнего Минска — Соборной площадью (пл. Свободы). Тут располагались почтово-телеграфная контора, мужская гимназия, кинотеатр «Модерн», а также гостиницы «Московская», «Швейцария», «Гранд готель» и «Европа» — самое высокое здание в Минске. Первый этаж его занимали магазины, остальные пять — гостиница. Шестой этаж был надстроен в виде мансард. Как говорилось в местной рекламе 1914 года, «Европа» считалась самой большой гостиницей во всем Северо-Западном крае.

Многолюдно было всегда на Соборной площади. На ней находились Губернская управа, дом губернатора, Азовско-Донской и Русско-Азиатский коммерческие банки, Казенная палата, Окружной суд, множество разных торговых лавок.

Кроме названных выше центральными улицами города в то время считались также — Подгорная (К. Маркса), Петропавловская (Ф. Энгельса), Преображенская (Интернациональная), Богадельная (Комсомольская) и другие — всего 13 улиц. Они также были вымощенными, имели тротуары, а вечерами освещались. Застраивать их разрешалось только каменными зданиями.

По-иному выглядели окраинные улицы. Весной и осенью они имели далеко не городской вид, тонули в грязи и воде, нельзя было ни пройти, ни проехать — особенно на Ляховке и Комаровке. Здесь жила беднота, минский пролетариат. Именно потому почти что не издавались и почтовые открытки с видами городских окраин.

Основным общественным транспортом в Минске того времени была обычная повозка. В 1892 году по улицам города пролегли рельсы конной железной дороги и был пущен первый минский «трамвай» — так называемая конка. Одна ее линия начиналась от Брестского вокзала и проходила по Московской, Захарьевской и Губернаторской улицам до Соборной площади. Другая шла от Виленского вокзала по Коломенской улице (Свердлова) до Окружного суда на той же Соборной площади. Третья вела от Окружного суда по улице Маломонастырской (Бакунина) — вниз до Нижнего рынка и оттуда по улице Александровской (М. Горького) до пивоваренного завода «Богемия» (пивзавод «Беларусь»). Вагон конки был небольшим — в нем помещалось всего 30 человек. Передние и задние площадки вагона были открытыми, на них отводились стоячие места для бедной публики.

«Легковыми такси» являлись повозки, которые зимой менялись на сани. «Грузовыми такси» для перевозки мебели или дров служили ломовые извозчики. Из «техники» сначала появились велосипеды, а с 1912 года — первые автотакси.

Местом отдыха минчан служил городской сад (парк имени М. Горького), засаженный лиственными и хвойными деревьями. В саду находились летний театр и велотрек Минского товарищества велосипедистов — первое спортивное сооружение города. Любимым местом прогулок был также Александровский сквер (Центральный сквер возле театра имени Янки Купалы). Посредине его красовался бассейн с фонтаном, который можно увидеть и сегодня.

Характерный силуэт Минску придавали пирамидальные тополя. Ими были обсажены улицы Подгорная (К. Маркса) и Скобелевская (Красноармейская). В XX веке они росли на Соборной площади — возле ратуши, о чем свидетельствуют рисунки белорусских художников того времени Н. Орды, И. Герасимовича и других. Но на почтовых открытках тополей уже не видно. На их месте появился Соборный сквер, засаженный во второй половине XIX века другими породами деревьев. Он сохранился до нашего времени.

Давно отошла в прошлое, стала историей эпоха керосинового фонаря и гужевого транспорта. Вширь и ввысь вырос былой губернский город, а сегодня столица Советской Белоруссии — один из крупнейших промышленных, научных, культурных и административных центров нашей страны. Не узнать бывшей Захарьевской улицы — Ленинского проспекта. На нем построены многоэтажные дома, где получили благоустроенные квартиры трудящиеся Минска. Далеко за бывшей границей города выросли 9—16-этажные великаны новых микрорайонов «Серебрянка», «Восток», «Зеленый Луг» и других. «Небоскребом» Минска сейчас можно считать не гостиницу «Европа», а здание из бетона и стекла на Юбилейной площади. Не сравнить с той же «Европой» современную тринадцатиэтажную гостиницу «Юбилейная» или пятнадцатиэтажную «Турист». По-иному выглядят просторные, широкие, заасфальтированные минские улицы. По ним мчат сотни легковых автомобилей, комфортабельных автобусов, трамваев, троллейбусов. К 40-летию освобождения Белоруссии в Минске вступило в строй метро. С любовью относятся минчане к архитектурному наследию прошлого. Старые здания реставрируются и продолжают служить людям, привлекают взгляды гостей и туристов.

1. Виленский вокзал. 1907 г.
Вокзал Либаво-Роменской железной дороги был построен в прошлом столетии. В октябре 1905 года здесь по приказу губернатора Курлова был расстрелян митинг железнодорожников и трудящихся Минска. 25 октября 1917 года, в день победы пролетарской революции, на Привокзальной площади перед трудящимися города и солдатами, которые собрались, чтобы поддержать Октябрьскую революцию и Советскую власть, выступили А. Ф. Мясников и К. И. Ландер

2. Перрон Виленского вокзала. 1907 г.

3. Переезд Либаво-Роменской железной дороги. 1902 г.

Теперь этот железнодорожный мост разделяет улицы Московскую и Мясникова

4. Брестский вокзал Московско-Брестской железной дороги. 1912 г.

Деревянное здание вокзала было построено в 1871 г. Сгорело во времена белопольской интервенции. На его месте стоит здание Первой станции сигнализации и связи Белорусской железной дороги

5. Соборная площадь (дом губернатора, иезуитский костел, Казенная палата).

Соборная площадь (пл. Свободы) — древний центр Минска (так называемый Верхний город). С юго-западной стороны в XVII—XVIII веках она была застроена архитектурным комплексом иезуитского монастыря, куда входили костел в стиле барокко и коллегиум с часовой башней. В XIX веке одно здание коллегиума отошло под Казенную палату, а другое (слева от костела) — под дом губернатора

6. Казенная палата. 1917 г.

Одно из зданий иезуитского коллегиума. Возведено в XVIII веке. Дважды перестраивалось

7. Соборная площадь.

Во втором здании справа, вероятно, работал театр. Теперь на этом месте начинается мост, который соединяет площадь Свободы с проспектом Машерова

8. Азовско-Донской коммерческий банк и купеческий клуб.

Памятник архитектуры XVII века. Перестроен в конце XIX века в стиле модерн. В 1917 году здесь находился исполнительный комитет Западного фронта. Здание сохранилось (пл. Свободы, 4)

9. Окружной суд.

Здание бывшего базилианского мужского монастыря. Построено в XVII—XVIII, реконструировано в XIX веках.

Здесь, в Окружном суде, 15 сентября 1908 года царские власти судили Якуба Коласа за участие в нелегальном учительском съезде. После революции — Дом труда, где в 1924 г. М. И. Калинин встречался с делегацией белорусских крестьян.

Сейчас — здание Белсовпрофа

10. Соборная площадь и монастырь.

Теперь площадь Свободы (в начале ул. Бакунина). На заднем плане — костел бернардинцев (XVII в.)

11. Верхний рынок. 1918 г.

Справа — костел бернардинцев и торговые ряды. Здания сохранились (кроме тех, что были с левой стороны)

12. Соборная площадь с видом на городской сквер (заложен в XIX веке).

Теперь — в центре площадь Свободы

13. На углу Соборной площади и Губернаторской улицы.

Слева — трехэтажная гостиница «Европа» (до перестройки)

14. Гостиница «Европа».
Разрушена в годы Великой Отечественной войны

15. Так выглядела Интернациональная улица в районе площади Свободы. Второе здание справа — Русско-Азиатский банк. За ним — перестроенный дом, в котором в середине прошлого века находился городской театр

16. Свислочь в районе Нижнего рынка. Слева — старые постройки Троицкого предместья, справа — склон Минского замчища

17. Торговые ряды на Нижнем рынке. Это одно из древних мест города — район Миского замчища. Теперь здесь сходится улица М. Горького с проспектом Машерова и впадает в Свислочь речка Немига (площадь 8 Марта)

18. Обойная фабрика, основанная в 1881 году на Ново-Московской улице. Около нее протекала Немига. (На фото зафиксирована как канал с перекидными мостиками).
На месте бывшей фабрики теперь обувное производственное объединение «Луч»

19. Ново-Московская улица. Теперь район улицы Немиги

20. Губернаторская улица. 1907 г.
Так она выглядела со стороны Соборной площади (пл. Свободы) до улицы Захарьевской (Ленинский проспект)

21. Губернаторская улица. 1907 г.
Вид от Захарьевской улицы в сторону Соборной площади

22. Вид на Губернаторскую улицу. 1907 г.

23. Губернаторская улица. 1918 г.
Вид в сторону Соборной площади

24. Мужская гимназия на Губернаторской улице.
Здание возведено в начале XX века. До войны в нем была 2-я городская школа (на месте теперешнего сквера возле перекрестка улиц Ленина и К. Маркса)

25. Перекресток улицы Губернаторской и Захарьевской. Вид в сторону Соборной площади

26. Вид Губернаторской улицы от сада гимназии (справа) в сторону Соборной площади

27. Вид почтово-телеграфной конторы от улицы Подгорной (К. Маркса) в сторону Захарьевской

28. Железнодорожная церковь и часовня...
Отсюда начиналась Захарьевская улица (Ленинский проспект). Здесь стояла каменная часовня. Теперь на этом месте сходятся улицы Советская, Мясникова и Бобруйская. За часовней стояла небольшая церковь, построенная для железнодорожников в 1890 г. Оба здания не сохранились

29. Захарьевская улица. 1910 г.
Постройки не сохранились. На их месте теперь находится Главпочтамт

30. Захарьевская улица.
Так в начале нашего столетия выглядел теперешний Ленинский проспект на участке от улицы Володарского до Комсомольской. Первое здание слева — гостиница «Либава», справа — двухэтажное здание гостиницы «Виктория», а за ней — гостиница «Гарни»

31. Конка. 1918 г.
Она появилась на улицах города в 1892 г. В 1929 г. ее сменил электрический трамвай

32. Захарьевская улица. 1917 г.
Первое здание справа — кинотеатр «Новый театр» (теперь примерно на этом месте — Центральный книжный магазин, находящийся на углу Ленинского проспекта и улицы Комсомольской). Дальше — трехэтажный дом Польского банка

33. Захарьевская улица. 1917 г.
Справа — трехэтажное здание Минского сельскохозяйственного товарищества. Теперь на его месте находится кинотеатр «Центральный»

34. Гостиница «Одесса».
Она находилась на улице Захарьевской, 61. Теперь это угол улицы Комсомольской и Ленинского проспекта (там, где центральный книжный магазин)

35. Гостиница «Гарни».
Стояла на углу теперешних улиц Комсомольской и Ленинского проспекта (сейчас в построенном на этом месте доме находится гастроном)

36. Захарьевская улица.
Вид от теперешней Комсомольской улицы до улицы Ленина. Постройки не сохранились

37. Губернская земская управа. 1910 г.
Это здание находилось на Захарьевской улице, 69. В нем в 1916—1917 годах работал Максим Богданович. Теперь на этом месте находится магазин «Павлинка», точнее, тротуар перед магазином, потому что улицу после войны значительно расширили

38. Сельскохозяйственное о-во «Серп» на Захарьевской улице

39. Захарьевская улица.
На переднем плане — книжный и нотный магазины

40. Ново-Московская гостиница на углу Захарьевской и Губернаторской улиц. Теперь примерно на этом месте стоит здание Государственного банка

41. Захарьевская улица (торговая часть).
На почтовой открытке — «электротеатр» «немого» кино «Эден» (теперь здесь магазин «Универсам»)

42. Гостиница «Париж».
Находилась на углу теперешних Ленинского проспекта и улицы Энгельса. 25 и 27 июня 1911 года в зале гостиницы состоялся спектакль по пьесе Каруся Каганца «Модны шляхцюк». Это было первое в Минске театральное выступление прославленной белорусской труппы под руководством Игната Буйницкого

43. Захарьевская улица, угол Скобелевской (Красноармейской).
Слева видна часть здания, которое принадлежало к Архиерейскому подворью. Теперь в нем музей Белорусского военного округа. Дальше — Александровский сквер. Дома с правой стороны не сохранились, на их месте — Центральная площадь

44. Вид Захарьевской улицы на ее перекрестке с улицей Петропавловской (Ф. Энгельса)

45. Вход в Александровский сквер.
Сквер был заложен в 1872 году (Центральный сквер возле театра имени Янки Купалы). В нем стояла часовня, построенная в 1869 году. Возле его входа в 1912 году находилась стоянка первого в Минске автотакси

46. Бульвар (в Александровском сквере). Фонтан, который можно увидеть и сегодня

47. Захарьевская улица.
Слева видно здание реального училища, основанного в 1880 году. Находилось недалеко от перекрестка с Полицейской улицей (Янки Купалы). В конце прошлого века директором училища был И. И. Самойло, отец белорусского публициста и литературного критика Владимира Ивановича Самойлы, который готовил Янку Купалу к поступлению в это училище, а потом помог ему напечатать в газете «Северо-Западный край» первое стихотворение «Мужык»

48. Вид на реальное училище и Захарьевскую улицу с Полицейской улицы (Я. Купалы)

49. Городской сад, основанный в 1796—1806 годах. Теперь Центральный детский парк имени М. Горького

50. В летнем театре городского сада с 80-х годов XIX века до построения здания городского театра летом и осенью проходили разные концерты и спектакли местных и бродячих трупп

51. Велотрек Минского общества велосипедистов-любителей находился в городском саду. В 1920 году здесь ставился спектакль Льва Литвинова «Труд и капитал»

52. Главная аллея трека

53. Городской сад

54. «Аллея любви» в городском саду

55. Река Свислочь и городской сад

56. Городской театр (театр им. Янки Купалы) построен в 1890 году (архитектор К. Козловский). 2 и 3 февраля 1919 года в его помещении проходил I Всебелорусский съезд Советов, который принял первую Конституцию БССР, на нем выступал Я. М. Свердлов. С 1920 года — первый Белорусский государственный театр

57. Петропавловская улица.
На почтовой открытке видно здание Дворянского депутатского собрания, построенное в 1860-е годы. Теперь на его месте стоит дом с магазином «Союзпечать» (на первом этаже).
С 1864 года в этом здании давались театральные представления, налаживались выставки садоводства и цветоводства. В 20-е и 30-е годы — Дом коммунистического воспитания имени К. Маркса. В нем проходили литературные вечера, на которых бывали Янка Купала, Якуб Колас, Тишка Гартный и другие

58. Петропавловская улица.
Так выглядела теперешняя улица Ф. Энгельса у перекрестка с Ленинским проспектом

59. Петропавловская улица.
На втором плане — доминиканский монастырь XVII—XVIII веков, который находился на углу улиц Петропавловской (Ф. Энгельса) и Крещенской [1] (Интернациональной). На месте этих зданий сейчас сквер (за Центральной площадью)

60. Управление Либаво-Роменской железной дороги.
Здание построено в стиле модерн по улице Серпуховской в начале XX века. Оно сохранилось (теперь тут, на перекрестке улиц Кирова и Володарского, нахо-

---

[1] Преображенская улица (Интернациональная) начиналась от теперешней Республиканской и шла до Петропавловской (Ф. Энгельса), а дальше называлась Крещенской.

дится кафе «Мядуха»)

В управлении Либаво-Роменской железной дороги, когда оно находилось на Захарьевской улице, 72, в 1885—1897 годах работал Янка Лучина

61. Петропавловская улица.

Такой была в начале века теперешняя улица Ф. Энгельса на участке от Интернациональной до Ленинского проспекта

62. Аквариум.

Театр-варьете и ресторан «Аквариум» находились на улице Юрьевской[1], в доме № 17. В 1920 году в этом здании работал белорусский театр под руководством Владислава Голубка. Позднее здесь был белорусский рабочий клуб, в котором во время приезда в Минск выступал В. Маяковский

63. Здание Красного Креста на углу улиц Подгорной (К. Маркса) и Коломенской (Свердлова). Позднее тут действовала школа сестер милосердия, стояли кареты скорой помощи

64. Подгорная улица.

Теперь это перекресток улиц К. Маркса и Володарского. В первом здании справа в довоенное время был достроен третий этаж. Второй трехэтажный дом сохранился в прежнем виде

65. Отделение Государственного банка на Подгорной улице.

В 30-е годы здание перестроено. Теперь тут находится Государственный музей БССР

66. Первое четырехклассное городское училище, которое находилось на Подгорной улице (в районе теперешнего Дома архитекторов)

67. Женская Мариинская гимназия.

Здание не сохранилось. Находилось на теперешней улице К. Маркса в районе Высшей партийной школы

68. Подгорная улица.

Так выглядела теперешняя улица К. Маркса на участке от улицы Ф. Энгельса до улицы Ленина

69. Вид здания Дворянского собрания со стороны Скобелевской (Красноармейской) улицы

70. В этом здании находилось Общественное собрание (клуб), а позднее военный госпиталь. Оно стояло на углу теперешних улиц К. Маркса и Красноармейской (напротив здания ЦК ЛКСМ Белоруссии)

71. Депутатское собрание (клуб).

Вид на Подгорную улицу со стороны Петропавловской в направлении к Губернаторской улице

72. Спуск в городской сад.

Сегодня здесь улица К. Маркса на перекрестке с Красноармейской. Дальше идет спуск к улице Я. Купалы. На месте деревянных хаток стоит здание ЦК ЛКСМ Белоруссии

73. Земский музей.

Он находился на углу улиц Скобелевской и Подгорной и входил в архитектурный комплекс Архиерейского подворья. Теперь на месте музея стоит памятник-танк

74. Улица Скобелевская от Подгорной до Захарьевской. Слева — Александровский сквер, справа — Земский музей и ограда Архиерейского подворья. 1917 г.

---

[1] Улица Юрьевская пролегала между Захарьевской и Крещенской.

75. Полицейская улица.

Так в начале XX века выглядела теперешняя улица Янки Купалы

76. Преображенская улица.

Так выглядела современная Интернациональная улица в начале века. Слева — гостиница «Мачиз». Здания частично сохранились (некоторые с достроенными этажами)

77. Доходный дом богатого минчанина Ахмеда Офли. Здание сохранилось (Я. Купалы, 5). Теперь здесь управление общественного питания

78. Вид правой стороны Преображенской улицы от Богадельной (Комсомольской) в направлении Соборной площади. На месте крайнего справа здания теперь стоит кинотеатр «Победа». Дальше кирпичная ограда и купол Преображенского монастыря (отсюда и название улицы)

79. Министерская гимназия.

Эта женская гимназия находилась на Преображенской улице. Теперь это перекресток улиц Интернациональной и Урицкого

80. Богадельная улица и прогимназия. 1915 г.

Так выглядела теперешняя Комсомольская улица от Ленинского проспекта до Интернациональной. Здания не сохранились

81. Литературно-артистическое общество.

В первом справа здании на углу Захарьевского переулка и Подгорной улицы в 1898 году была основана прогрессивная культурно-просветительная организация «Общество любителей изящных искусств». В 1906 г. за свою активную революционную деятельность было закрыто. Вместо него здесь начало работать «Литературно-артистическое общество», которое лекциями пропагандировало революционные и демократические идеи в литературе и искусстве.

Теперь это дом № 17 на улице К. Маркса.

82. Коммерческое училище. 1907 г.

Оно находилось в Васильевском переулке (в районе нынешней Привокзальной площади). Здание и улица не сохранились

83. Серпуховская улица и реальное училище.

Так выглядела в начале XX века нынешняя улица Володарского

84. Серпуховская улица (Володарского)

85. Частная гимназия Е. Д. Реймана.

Здание сохранилось, находится на углу Михайловского переулка и улицы Кирова. В нем теперь отдел народного образования Минского горисполкома

86. Госпитальная улица и военный госпиталь.

Теперь улица имени Фрунзе. Здание бывшего госпиталя сохранилось

87. Гимназия Фальковича. На перекрестке Скобелевской и Магазинной улиц. Теперь на этом месте стоит здание филологического факультета Белорусского государственного университета имени В. И. Ленина

МИНСК НА СТАРЫХ ОТКРЫТКАХ

Минск на старых открытках
Автор-составитель Вячеслав Михайлович Телеш

Минск, издательство «Беларусь»
На белорусском и русском языках

Паштоўкі з уласнага архіва В. М. Целеша. Загадчык рэдакцыі М. П. Цімошак. Рэдактар Р. Я. Грынкевіч. Мастак М. Р. Казлоў. Мастацкі рэдактар Л. А. Трэстман. Карэктары Р. І. Маўшовіч, Г. І. Славінская

ІБ № 1986

Здадзена ў набор 16.01.84. Падпісана да друку 23.08.84. АТ 00624. Фармат $70 \times 84^{1}/_{16}$. Папера для глыбокага друку. Гарнітура «Школьная». Глыбокі друк. Ум. друк. арк. 8,72. Ум. фарб.-адб. 17,84. Ул.-выд. арк. 13,37. Тыраж 27 000 экз. Зак. 750. Цана без супераблокжі — 1 р. 80 к. (26 500 экз.), цана ў супераблокжцы — 1 р. 90 к. (500 экз.).

Ордэна Дружбы народаў выдавецтва «Беларусь» Дзяржаўнага камітэта БССР па справах выдавецтваў, паліграфіі і кніжнага гандлю. 220600, Мінск, праспект Машэрава, 11.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі. 220041, Мінск, Ленінскі праспект, 79.

МИНСК НА СТАРЫХ ОТКРЫТКАХ

(КОНЕЦ XIX — НАЧАЛО XX в.)

Ц. 1 р. 80 к.

МІНСК НА СТАРЫХ ПАШТОЎКАХ